Ex. A.

1962 : 25 maj – 1963 : maj / [114]

N. M:s vägledn. utst. kat.

NORDISKA MUSEET
KÄRR DIG SJÄLF
STOCKHOLM

[114]

TIDLÖS TRÄSLÖJD

Vår tid präglas av ett konsthantverk och en slöjd, som nog kan sägas stå på höjden av vad den internationella smaken kan uppvisa. Den ena grunden till denna höga standard är den goda kontakten med den nya tidens smakriktningar. Men den andra, och kanske ibland förbisedda, är att svenskt konsthantverk och svensk slöjd i så stor utsträckning förmått bygga på inhemsk tradition inte minst den gren härav, som brukar betecknas med ordet folkkonst.

Detta gäller i hög grad inom vår textilkonst och det har särskilt under senare år fått en allt klarare giltighet även för träslöjden. Sverige är ett träland och redskap och husgeråd av trä har funnits här sedan mer än femtusen år. Kravet på en riktig användning av tingen - eller det vi med ett lärt ord kallar funktion - beroendet av traditionella former och det lokalbundna inhemska materialet gör att man vid en utblick över det gamla och det nya på samma gång kan tala om att träslöjden på ett alldeles särskilt sätt är tidlös. Tidlös träslöjd har därför också blivit namnet på den lilla utställning, varmed Nordiska museet velat belysa gammalt och nytt inom denna allt livaktigare del av vår slöjd.

Man ser lätt skillnaderna mellan det gamla och det nya. Medan den gamla, folkliga träslöjden, fram till vår egen tid gärna dekorerade träet med snidade och målade ornament är den moderna träslöjden mycket sober och kräsen i förhållande till materialet och utvinner nya värden i former och ytbehandling med utgångspunkt från själva träets struktur. Ser man noga efter, visar det sig emellertid att just denna närhet till materialet och dess tekniska och estetiska möjligheter är ett genomgående drag också för den icke dekorerade delen av den äldre, folkliga slöjden. Vår tids konstnärer har också ofta omvittnat detta sitt beroende av folkkonstens känsla för materialet och att de lärt härav.

Andra olikheter mellan det gamla och det nya är rent tekniska. Dengamla slöjdens verktyg var yxan, kniven, hyveln samt hål- och skrapjärn av olika slag. För de svarvade tingen hade man tramp-

NORDISKA MUSEET BIBLIOTEKET

svarven med dess olika svarvjärn. Laggarna hade en liten serie av specialverktyg. Vår tids små, elektriskt drivna borrar, fräsar och slipmaskiner ger genvägar, som slöjdare och konsthantverkare givetvis kan använda med stor fördel, om man bara kan undvika att låta den goda smaken och materialet bli slavar åt maskinen. Den moderna limtekniken har också infört helt nya möjligheter, som man givetvis kan och bör använda utan att därvid låta sig hindras av att de gamla formerna ibland förändras. Det kan ju t.ex. inte finnas någon anledning att på en skål, uppbyggd av stavar, som limmats samman, bibehålla de gamla vidjebanden. De hade ju samma funktion som limmet och kan således nu slopas. Formen blir delvis en annan men det hör ju till utvecklingens lag. Troheten mot materialet och tekniken, parad med en klar blick för funktionen och en god smak är nu en gång för alla de riktlinjer, som bör finnas för konsthantverk och hemslöjd.

Med utställningen Tidlös träslöjd har Nordiska museet velat visa ett urval av den traditionella slöjden ur museets samlingar, där åtskilligt redan har varit och mera säkerligen kan bli inspirationskällor för nutida slöjdare och konsthantverkare. Utställningen omfattar dels en avdelning med enbart traditionell slöjd, dels en där några exempel getts på produkter, som har mer eller mindre påtagliga förebilder i äldre ting, men där en rik mångfald också visar exempel på självständig, skapande fantasi.

Den för vår tid så naturliga förekomsten av rena prydnadsföremål i hemmet var i stort sett främmande för den äldre, folkliga kulturen, där varje ting som regel hade sin bestämda användning, men trots detta kunde få en rik, konstnärlig utsmyckning.

Den äldre folkliga träslöjden omfattade således hela beståndet av redskap och bruksföremål i trä, varvid vissa föremålsgrupper traditionellt även tjänat som friaregåvor och i anslutning därtill fått en alldeles extra fin utstyrsel i snideri och målning. Vanliga sådana friaregåvor var linfästen, vävskedar, mangelbräden, skäktträn, räfsor och skrin.

Den lokala tillgången på olika träslag har givetvis medfört intressanta variationer i de olika bygdernas träslöjd, varvid bok, ek, lind och al är vanligt i södra Sverige och björk, gran och fur

i norra delen. Några skarpa gränser för materialet torde inte finnas och särskilt i nutiden ägnar sig slöjdarna intensivt åt att få fram de bästa resultaten och de bästa effekterna genom ett omsorgsfullt val av träslag, ofta också ädelträ från främmande länder. Det hårda och doftande eneträet har blivit ett särskilt omtyckt material för mindre slöjdalster. Även den äldre folkliga slöjden arbetade ofta medvetet för att få fram träslagens egenart, dock knappast så målmedvetet som i våra dagar, då träets olika struktur och ådring är utgångspunkt för ett kräset val av ämnesmaterial samt dess formgivning och ytbehandling. Den äldsta folkkonsten arbetade med obehandlat trä och dess ornamentala utsmyckning i olika former av snideri blev därför i ganska stor utsträckning också beroende av träets struktur och yta. Först sedan den dekorativa målningen allt mer tog överhand från 1700-talets mitt och något mer än hundra år framåt blev träet som material av mindre betydelse. Det blev närmast en fråga om vilka träslag, som rent slöjd- och snickeritekniskt var mest lämpade för olika ändamål, men dess struktur och yta blev utan intresse för den målade träslöjden. Den gamla snideritekniken ingick under denna tid en förening med färgen, som ledde till en blomstrande och fyllig folkkonst av ett säreget slag. Vi möter den kanske mest framträdande i fästmansgåvornas mångfald och i de prunkande granna finselarnas bogträn och selbågar.

Konstnärerna bland folket som vi skymtar bakom de rika skördar museerna bärgat var sällan rena yrkesmän utan de utövade ofta sin konst vid sidan om en annan syssla. Men de var naturligtvis som regel individer med en särbegåvning. Ofta har de förmått förmedla nya impulser och nya stildrag från den ledande stiluppfattningen i tiden. Den folkliga konsten har på så sätt fått sin karaktär genom att den dels bygger på en traditionell grund, som ibland kan leva ganska oförändrad genom sekler, och dels får nya impulser från den ledande stilkonsten, vilka som regel väl sammansmälter med den gamla grunden. Man kan därför inte datera folkkonsten på samma sätt som stilkonsten. Medan stilkonstens epoker mer eller mindre skarpt avlöser varandra sker det inom folkkonsten en långsam sammansmältning av element från olika tider. Hur en sådan sammansmältning sker, beror på bygdernas skiftande ekonomiska konjunkturer och kontakter med andra bygder eller kulturcentra.

Som tekniskt material har naturligtvis träet spelat en mycket större roll i äldre tid, då en så stor del av kulturinventariet tillverkades i hemmen, jämfört med våra dagar, då nya material tillföres den industriella produktionen i en allt stridare ström.

I denna situation är det ett glädjande förhållande, att trä under de senaste årtiondena blivit ett allt mera använt material i konsthantverk och slöjd, som i sin tur på ett påtagligt sätt också inverkat på den rent industriella produktionen. Vår tids konsthantverk och slöjd kan på detta område som så många andra fostra allt större grupper i vårt samhälle till en större medvetenhet om kvalitet och god smak. En god förankring i svensk tradition, varur förebilder eller inspiration kan hämtas, och ett öppet sinne för det bästa i den moderna tidens smak och dess nya tekniska möjligheter synes karakterisera vår tids nyskapande inom träets område och ge goda löften för framtiden.

I detta sammanhang är det på sin plats att framföra ett tack till de svenska hemslöjdsföreningar, som i anslutning till en vädjan vid hemslöjdskonferensen på Nordiska museet i februari i år, som gåvor överlämnat ett urval av sina produkter till Nordiska museet. I största utsträckning återfinnes dessa ting på utställningen. Ett tack riktas också till Hemslöjdsförbundet för Sverige, som gett oss möjligheter att komplettera det insända materialet och till Konsthantverkarna och även enskilda konstnärer, som generöst ställt material till förfogande för utställningen.

Utställningen Tidlös träslöjd har ordnats av amanuenserna Ann Resare och Göran Bergengren och kommer att fortsätta över hela sommaren.

Albert Eskeröd
maj 1962